Побожій, С.І. ФТІМ – кузня мистецтвознавчих кадрів [Текст] / С.І. Побожій // Українська академія мистецтва: дослідницькі та науково-методичні праці. Спецвипуск / Міністерство культури і туризму України, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. – К., 2010. – С. 423–427.

ВИХОВАНЦІ ПРО КАФЕДРУ

Сергій Побожій

кандидат мистецтвознавства, доцент Української академії банківської справи НБУ (Суми)

ФТІМ — кузня мистецтвознавчих кадрів

Уже чверть століття минуло відтоді, як я закінчив факультет теорії та історії мистецтв Київського державного художнього інституту. Навчання в ньому — найкращі роки у моєму житті. І справа не тільки в тому, що в його стінах отримав спеціальність, скільки в тому, що там зустрів викладачів, які сприяли розвиткові моїх здібностей до вивчення мистецтва.

Першим, кого я зустрів в інституті, був Гліб Миколайович Юхимець — декан нашого факультету, він же на той час (це було у 1978-му р.) — голова приймальної комісії художнього інституту. Пам'ятаю, як абітурієнти томилися у черзі, і став свідком того, як він забракував роботи одного з них. Що мене надзвичайно вразило — це те, що одного погляду було достатньо, щоб з вуст грізного голови комісії злетіло лаконічне "ні".

Так сталося, що й останнім викладачем (звичайно, у символічному розумінні цього слова), хто, так би мовити, "благословив" мене у мистецтвознавче життя, був саме він. Спочатку під його керівництвом писав курсову, а потім дипломну роботу, темою якої було життя й творчість Платона Олександровича Білецького. Власне, "підкинув" мені цю доволі непросту тему завідувач кафедрою Юрій Васильович Белічко. Вислухавши мої пропозиції стосовно майбутньої теми, він доволі швидко переконав мене у доцільності саме такого дослідження. (З ним ми потім часто зустрічалися в архітектурно-будівельній бібліотеці, яка на той час містилася на території історико-культурного заповідника "Софія Київська").

Уперше я потрапив до помешкання Платона Олександровича пізньої осені, повернувшись із армії. Після лекції він, чемно посміхаючись, запитав мене: "Щось я Вас давненько не бачив!" Я пояснив ситуацію і напросився на курсову під керівництвом професора, тема якої мені була надзвичайно цікавою: "Японізм і китайщина в європейському мистецтві XIX—XX ст.". Залишилася чернетка цієї роботи, поля якої рясніють зауваженнями Платона Олександровича на кшталт: "Где же обещанный сравнительный анализ?"; "Ну и что? И почему так";"Напрасно думается"; "Итак — дзен. Извольте же привести конкретные примеры его влияния на европейских художников"; "Во-первых — критикуя, ссылайтесь, во-вторых — и не на месте, и лишнее".

Дивним було те, що шановний професор зацікавився моїми малюнками у зошиті, в якому була написана курсова робота. Більш плідним для мене, як майбутнього мистецтвознавця, було спілкування з П. Білецьким протягом 1983— 1984 рр. під час написання дипломної роботи. Після бесід з ним у помешканні на Микільській-Бота-нічній я приходив до гуртожитку і записував їх. Поступово почав вимальовуватися каркас майбутньої роботи і, як виявилося у подальшому, і дисертації.

Уперше на полицях бібліотеки професора я побачив книжки, авторами яких були Єгор Рєдін, Федір Шміт та інші історики мистецтва — яскраві представники харківської школи мистецтвознавства. На деяких з книжок були інскрипти, з яких довідався, що то були дарунки його батькові — відомому літературознавцю Олександру Білецькому. Але одного разу Платон Олександрович, який, що й мовити, скептично ставився до вибору своєї персони як об'єкта диплому, сказав мені: "От ніхто не пише про мистецтвознавців, а Ви й напишіть". І я написав, а через десять років після закінчення КДХІ захистив і дисертацію на тему "Становлення й розвиток мистецтвознавства у Харківському університеті (1805— 1917 рр.)".

На фінальному етапі написання диплому доля звела з Олександром Касьяновичем Федоруком — нинішнім завідувачем кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури. Будучи опонентом моєї роботи, оцінив її на "відмінно". За п'ять років наші

шляхи знову перетнулися, але на цей раз вже в ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, де я навчався у заочній аспірантурі під керівництвом О. Федорука — талановитого вченого й надзвичайно лагідної та інтелігентної людини.

Отже, успішним закінченням праці над дипломом та вибором проблематики дисертації я зобов'язаний викладачам кафедри ФТІМ Київського державного художнього інституту. Більше того, спілкування з ними розширювало обрії студентських інтересів. Про це можу говорити цілком впевнено, адже ми, студенти, обмінювалися думками після таких бесід. Пам'ятаю, яке враження справили на нас, першокурсників, лекції (ми називали їх "інтелектуальні розкопки") Вадима Михайловича Клеваєва! Після них у мене повсякчас залишалося таке враження, нібито він розкопував гробницю Тутанхамона з Картером або Ур з Вуллі, радів знахідкам Смі-та останньої таблички поеми про Гільгамеша. Він навчив нас любити мистецтво Стародавнього Сходу, у нас в групі не було студента, байдужого до культури Єгипту або Месопотамії. Завдяки йому ми навчилися мислити широко, вводячи ту чи іншу пам'ятку до культурного контексту. Пам'ятаю, як після прочитання фундаментального дослідження Е. Матьє, я намалював велику схему на аркуші ватману, яка допомогла студентам нашої групи у сприйнятті специфічного й складного матеріалу.

Знання з античної культури студентство ФТІМу отримало від Людмили Миколаївни Сак. Минуло вже чимало часу, але й до цього часу пам'ятаю з тексту реферату про Помпеї улюблену страву пом-пеянців! Для чого це закарбувалося у пам'яті — незрозуміло, але потім — дійшло: через побут розкривається ментальність народу, культурні звичаї, а потім розуміння мистецтва. Від її лекцій — любов до античної міфології, теми та герої якої оточують нас усюди.

З вдячністю згадую Петра Івановича Говдю та Леоніда Володимировича Владича. На першому курсі перший допомагав опанувати спецкурс, суть якого полягала в аналізі творчості художника. Викладач допоміг мені розібратися в цьому та запропонував звернутися до серії картин Юрія Корольчука "Брестська фортеця", яку я проаналізував і доповів на семінарі. Лекції Л. Владича

запам'яталися як блискучі оповіді про художників 20-х років XX ст., зокрема про художників-бойчукістів.

Розширення світогляду студента — одна із складових навчального процесу. Наскільки це було важливо у ті часи, коли ми не мали змоги ознайомитися з мистецтвознавчою або літературною новинкою, та й просто багато чого ще не знали. В одній із бесід з П. Білецьким зайшла мова про літературу, зокрема про добу символізму, і з цього приводу професор зізнався, що деякі речі у молоді роки він читав, але не зовсім розумів. Так, після того, як прочитав роман А. Белого "Петербург": "Многое не понял. Позже понял, что многое там современно". Бідкався, що немає часу для знайомства із сучасною літературою. В одній з бесід (від 2 грудня 1982 р.) поділився зі мною, що з інтересом прочитав "Серую мышь" В. Ліпатова, яку лаконічно схарактеризував: "Сильная вещь!".

Значною заслугою викладачів кафедри вважаю те, що вони вміло зорієнтували студентів як у темах досліджень, так і працювати над літературою у бібліотеках, архівах. Так, під час написання курсової роботи мій керівник Олена Ігорівна Масленкова порадила завітати до наукової бібліотеки Ермітажу, особливо рекомендуючи зарубіжні джерела. Відтоді, буваючи у місті на Неві, завжди знаходжу час, щоб попрацювати у цій книгозбірні.

Але більша частина часу проведена все ж у нашій "рідній" бібліотеці, де з-поміж обов'язкових книжок переглядалася ціла купа літератури "не обов'язкової", але такої потрібної для формування мистецького смаку! Серед такої — журнали "Аполлон", "Золотое руно", "Мир искусства" тощо. До бібліотеки частенько приводила студентів Діна Михайлівна Колєснікова, щоб показати нам репродукції біблійних ескізів Олександра Іванова та у черговий раз нагадати студентам про те, що на іспиті з історії російського мистецтва XVIII—XIX ст. перевірятиме засвоєння матеріалу по картинках із серії книжок, присвячених російському мистецтву у музеях РРФСР. Вона навчила нас трохи нудній, але обов'язкової музейній роботі — науковому опису експонатів, складанню наукової картки, проведенню екскурсій. На практичних заняттях з музейної справи із задоволенням описував етюд В. Поленова "Константино-

поль. Бухта Золотий Ріг" із колекції Київського музею російського мистецтва. Мені більше до вподоби було щось описувати, ніж говорити про нього. Тому під час роботи у Сумському художньому музеї любив більше писати, ніж проводити екскурсії. Вважаю, що у цьому є заслуга й Анни Володимирівни Заварової. її відмінна оцінка за мій формальний аналіз картини "Кущ" (з Ермітажу) Ван Гога надала мені впевненості, не послабила бажання до копіткого аналізу мистецького твору. Зі студентських конспектів "виужував" специфічні вислови викладача, такі нетривіальні, не сухі і не замучені. Ось деякі з них: "Механизм создания дворянина"; "Темы портретов Серова — глобальные"; "Вишневый сад — это портрет Орловой"; "Коровин по ведомству Моцарта, а Серов по ведомству Сальери". Лаконічно — але як влучно! Не будемо забувати, що не кожен у ті часи міг, наприклад, сказати на лекції таке: "Огромная заслуга дворянства перед народом". Свої лекції А. Заварова ніколи не підстроювала під рівень студентів, але навпаки, визначала найвищу мистецтвознавчу планку. Ті, хто викладає у вищих навчальних закладах напевно знають і відчувають цю проблему. Від Анни Володимирівни — любов до "мирискусников" В. Серова, М. Врубеля. Мабуть, і не випадково, що одну із перших своїх книжок присвячено Валентину Серову. Велику мистецтвознавчу виучку отримали студенти, які писали у неї курсові та дипломи. Моє спілкування з талановитим викладачем закінчилося відмінною оцінкою на іспиті, а разом з тим — побажанням прочитати "Месяц в деревне" І. Тургенєва.

Зі студентської пори у мене якось не склався інтерес до декоративного мистецтва, але я із задоволенням згадую чудові лекції Олександра Романовича Тищенка (не знаю, як кому, але мені вони подобалися); цікаві заняття у Аг-неси Іванівни Бєляєвої (з нею подорожували Прикарпаттям влітку 1981 р.). Під час поїздок до Прибалтики часто згадував лекції Глі-ба Миколайовича Юхимця, який читав курс "Мистецтво народів СРСР". Його колоритні оповіді про пам'ятки мистецтва завжди захоплювали й викликали думки: "І я хочу це побачити!". У мене після його лекцій залишилося таке враження, що немає такого місця — від Естонії до Узбекистану, — де б не побував наш декан.

Іспит з історії давньоруського мистецтва перетворився у Людмили Семенівни Міляєвої на цікаву розмову — від Андрія Рубльова до японського мистецтва. Через декілька років взимку у Новгороді під час відвідання Спасо-Преображенської церкви з розписами Феофана Грека згадав чудову викладачку, яка зуміла так інтелігентно врятувати студента, а разом із тим — і прищепити любов до давньоруського мистецтва.

Знання з історії мистецтва наші викладачі перевіряли і закріплювали візуальними засобами. Олена Михайлівна Говдя, перетасувавши фотографії як колоду карт, починала священнодійство. Перед очима студента пролітали не роки — століття! Але яка ж то була радість угадати твір Веласкеса або Ренуара, Ель Греко чи Клода Моне. Відтоді полюбляю сам збирати та розглядати ілюстрації творів мистецтва, згадуючи кабінет мистецтв нашого факультету, де ми до пізнього вечора запам'ятовували "картинки".

На лекціях з історії архітектури у Юрія Сергійовича Асеева мене зачаровувало, а водночас і дратувало те, як шановний професор, розповідаючи про Брунелескі, казав, наприклад таке: "І коли Ви будете у Флоренції..." Чи міг я знати, що всього через декілька років стоятиму перед собором Санта Марія дель Фьоре і згадувати слова професора, який насправді зумів розкрити архітектуру не тільки через числа та пропорції, але й подати її як застиглу музику дивних форм. А разом з тим — запалити в душі бідного студента, який навіть мріяти не міг у той час про поїздку до Італії, промінчик надії.

На останньому курсі практику у видавництві "Мистецтво" проходили під керівництвом Михайла Олександровича Криволапова — тодішнього проректора інституту з наукової роботи. Його енергій-
на вдача проявилася і в організації конкурсів наукових робіт, наукових симпозіумів та конференцій серед студентства. Мені довелося брати участь у деяких з них. Досвід у цій галузі, отриманий в інституті, суттєво допоміг мені у подальшому в музейній роботі, зокрема під час організації у Сумах конференцій, присвячених Георгію Нарбуту (1986), Івану Кавалерідзе (1987), Федору Ернсту (1991).

Деякий час працювали на факультеті Олексій Федорович Журавель та Володимир Петрович Під-гора, які, на жаль, пішли із життя. Перший був завідувачем відділу в газеті "Культура і життя", і саме він замовив мені статтю про художника В. Югая. Було приємно, що О. Журавель тактовно сприйняв текст статті, зробивши мінімальну правку. Потім доля звела нас, так само, як і з В. Підгорою, в часописі "Образотворче мистецтво", на сторінках якого були опубліковані мої перші мистецтвознавчі розвідки про Єгора Рєдіна та Олександра Білецького.

На жаль, не всі згадувані тут викладачі дожили до дня, коли факультет святкує свій піввіковий ювілей, дехто змінив місце роботи. Та імена кожного з них значаться у списках факультету і зберігаються у вдячній пам'яті студентів.